

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

BİR MÜLTECİNİN ÖYKÜSÜNDE KİMLİK

Sözcük Sayısı: 3956

Kategori 1

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin "Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" adlı romanında kimlik bunalımı figürler üzerinden nasıl işlenmiştir?

Mayıs 2021

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	3
2. Gelişme.....	5
2.1. Bireyin Kendisiyle Çatışmasından Doğan Kimlik Bunalımı.....	5
2.2. Bireyin Bireyle Çatışmasından Doğan Kimlik Bunalımı.....	9
2.3. Bireyin Toplumla Çatışmasından Doğan Kimlik Bunalımı.....	11
2.4. Irksal Ayrımcılıktan Doğan Kimlik Bunalımı	15
3. Sonuç	17
4. Kaynakça	19

Araştırma Konusu: Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı romanında kimlik bunalımı figürler üzerinden nasıl işlenmiştir?

1. GİRİŞ

Kimlik, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde “toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü”¹ olarak tanımlansa da felsefi olarak bakıldığında Muhittin Aşkın'ın a göre “öznenin varoluşunun; varoluşsal, bilgisel, etik ve estetik değerlerin sonucu oluşan gerçeklikleri” olarak tanımlanmaktadır.² Bu bağlamda kimlik kavramının; bir insanın karakterini oluşturan, ona benliğini veren ve onun o insan olmasını sağlayan, onu diğer tüm sosyal varlıklardan ayırt eden tek unsur olduğu kanısına varılabilmektedir. Bir kişinin kimliği özeldir, bu nedenle evrendeki kimse ile aynı olamaz. Kimlik, dinamik bir kavram olup her türlü değişikliğe açıktır ve insanın hayatı boyunca kimliğinin değişiklik göstermesi kaçınılmazdır.

İçerisinde ulus, kültür ve gelenek gibi kavramlar da barındıran kimlik, ani veya uzun süreli alışlagelmedik değişikliklere maruz kalınca insanlarda kimlik bunalımı adı verilen bir durum ortaya çıkarmaktadır. Kimlik bunalımı, “bir milletin tarihsel kimliğine mührünü vuran ontolojik aidiyetini ve emniyetini anlamlandıran ruh ikliminin bozulması” olarak tanımlanmaktadır.³ Bundan yola çıkılarak, kimlik bunalımının; bir insana aidiyetini bahşeden kimlik olgusunun sosyal, politik, ekonomik, kültürel veya ruhsal olumsuzluklar gibi belirli olumsuzluklara bağlı ani değişimlere maruz kalmasıyla bireyin ruh durumunu bozan ve insanı sosyal çevreden uzaklaştırmaya iten bir durum olduğu çıkarılabilmektedir. Kimlik bunalımı küresel anlamda üzerinde durulması gereken bir problem olmakla birlikte küreselleşen ve hızla bağlanan

¹ “Güncel Türkçe Sözlük”. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/?kimlik=>.

² Aşkın, M. (2010). KİMLİK VE GİYDİRİLMİŞ KİMLİKLER . *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 10 (2) , 213-220 .

³ Şentürk, R. (2018). Küresel Kimlik Bunalımı. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı:30 – MEDYA ve DEMOKRASİ, s:181

dünyaya ayak uyduramayan ve yenilikleri sindiremeyen bireylerde daha çok etkisi görülmektedir. Bu bağlamda kimliksel bunalımın insan psikolojisi üzerinde soyutlayıcı ve eksiltici bir etkiye neden olduğu tartışılabilmektedir. Buna karşılık, bir bireyin yaşamı boyunca kimlik bunalımı yaşamaması; sorun çözme becerisinin farkına varamamasına, güçlü ve zayıf yanlarını belirleyememesine, yaşamın ona sunduğu edinimlere erişememesine, benliğinin farkına varamamasına ve bunun sonucunda kimliğinin değişkenliğini yitirmesine neden olmaktadır. Kimlik bunalımı her ne kadar olumsuz olarak algılsa da, ki zaten kavramsal olarak olumsuzdur, bir bireyin kimliğinin şekillenmesinde ve gelişmesinde büyük rol oynamaktadır. Bu tarz sorunlarla karşılaşılmazsa ve bunlara çözüm üretilmezse bireyin kimliği dinamikliğini kaybeder ve tekdüzeliğe adım atar. Bu durum, kimlik kavramının doğasına ters olmakla birlikte insanın hayatının tekdüzeleşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle kimlik bunalımı, içerdiği negatifliklere ve güçlüklerle rağmen bireyin yaşamında bulunması şart olan ve kesinlikle göz ardı edilemeyen bir durumdur.

Bu tez çalışmasında, metinden yola çıkarak, metin merkezli bir çalışmayla Zülfü Livaneli'nin "Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm" romanındaki kimlik bunalımının aktarılmasında figürlere yüklenen işlevin nasıl ele alındığı incelenmektedir. Bu tezin amacı, Türkiye'den yurt dışına daha iyi bir yaşama sahip olma umuduyla giden insanların gittikleri ülkelerde beklentilerini karşılayacak bir duruma erişememeleri sonucunda yaşadıkları psikolojik ve sosyal sorunları yapıttaki figürler üzerinden irdelemektir. Bu irdelemeyi yaparken romandaki odak figür ve diğer mülteci konumundaki karakterler ele alınmaktadır. Romanın yazılışında çift anlatıcı kullanılmaktadır, yani olaylar hem yazarın gözünden, hem de odak figür Sami Baran'ın gözünden anlatılmaktadır. Bu nedenle her bölüm değişiminde yazarın asıl anlattıklarına Sami aralarda uzun eklemeler, değişimler ve yalanlamalar yapmaktadır. Romanın çift anlatıcılı olmasının bir diğer yansıması da iki farklı sonu içeriğinde barındırmasıdır. Bu tez çalışmasında

özellikle kimlik bunalımı kavramının Sami Baran'ın ve romandaki politik mültecilerin yaşamları üzerinden değerlendirilmesine ve yorumlanmasına yoğunluk verilmektedir.

Tezin giriş bölümünde kimlik ve kimlik bunalımı kavramlarından bahsedilmekte, tezin gelişme bölümünde bireyin; kendisiyle, bireyle ve toplumla çatışmasından doğan kimlik bunalımı ele alınmakta ve ırksal ayrımcılığa da değinilmektedir. Aynı zamanda yazarın edebi tercihleri ve kullandığı anlatım teknikleri de incelenmektedir. Kimlikle alakalı kavramlar detaylı bir şekilde açıklanmakta ve örneklenmektedir. Sonuç bölümünde ise roman, kavramlar ve kimlik kavramı üzerine genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

2001 yılında Yunus Nadi Roman Ödülü'nü kazanmış Zülfü Livaneli'nin “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” romanı daha önceden az sayıda kişi tarafından incelenmiştir. Ali Tilbe ve Fethiye Tilbe tarafından kaleme alınan “Göç, Kültür ve Yazın” eserindeki “Zülfü Livaneli'nin Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm Adlı Göç Romanı: Çatışma ve Kültür(süz)leşme Yaklaşımı” adlı bölümde yapıttaki göç olgusuna odaklanılmakta ve bu göçlerin sonucunda kaybedilen kültür öğeleri ön plana çıkarılmaktadır.⁴ Bu tez çalışmasında bu eserden farklı olarak göç olgusuna daha az değinilmiş ve daha çok kimlik kavramına odaklanılmıştır. Buna ek olarak bu eserden yabancı ülkelere yapılan göçlerin bireylerin kültür anlayışlarını nasıl etkilediği hakkında bilgi edinilmiş ve bunun doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır.

2. GELİŞME

2.1. Bireyin Kendisiyle Çatışmasından Doğan Kimlik Bunalımı

Birey, etkisinde kaldığı ağır olaylar sonucunda düşüncelerini ve duygu durumunu kontrol etmekte sıkıntılar yaşayabilir. Bu bağlamda ortaya çıkabilecek iç çatışmalar çoğunlukla bireyin

⁴ Tilbe, A. & Tilbe, F. (2019). Zülfü Livaneli'nin Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm Adlı Göç Romanı: Çatışma ve Kültür(süz)leşme Yaklaşımı. Editör Ali Tilbe, Tuncay Bilecen, Efnan Dervişoğlu. *Göç, Kültür ve Yazın*. Transnational Press London. Londra. 2019. s: 119.

kimliğini sorgulamasına neden olmaktadır. Romanda bu durum odak figür Sami ile açıkça anlatılmaktadır.

Sami'nin hayatındaki değişim, askeri darbe esnasında eve giderken yoldaki askerlerin nişanlısı Filiz'i öldürmeleri ve terörist ilan edilmeleri ile başlar. Filiz'e isabet eden kurşunların etkisi, suçsuz olmasına rağmen örgüt kurduklarına dair iddiaları kabul etmeye zorlanması, hapishanenin işkence odasında yaşadıkları Sami'nin yaşamını yeniden biçimlendirmiştir. Suçsuz olduğunun anlaşılmasıyla hapishaneden çıkan Sami, geçirdiği şoku atlatamaması ve gittiği her yerin ona Filiz'i hatırlatması nedeniyle hayatına yeniden başlamak için İsveç'e göç eder. Odak figürün hayatını derinden etkileyen bu olayın etkisi Sami'de kusma ve anksiyete olarak görülmektedir. Yapıtın İsveç'te geçen bölümlerinde ise buradan kalan travmalarının yeni bir ortama girince daha da belirginleştiği görülmektedir. Aynı zamanda duygusuzlaşmaya başlaması da bu olayın sonucudur. Romanda, geriye dönüş tekniği kullanılarak Sami'nin İsveç'e gelmeden önceki hayatına göndermeler yapılır.

“Biz iyice sorup soruşturduk, senin bir ilgin yok ama Filiz bazı sol çevrelerle görüşüyormuş. Bir okul dergisi çıkarıyorlarmış. Zaten ailesinde de solcular var. Bu yüzden onun örgüt üyesi olduğunu ve çatışmada öldüğünü söyleyeceğiz.’ dedi. ‘Bunu yapamazsınız!’ diye bağırdım. ‘Yaptık bile!’ dedi.” (Livaneli, 115)

Bireyler alışık olmadıkları bir ortama girdikleri zaman belli bir süre boyunca bu ortama uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Çoğunlukla bireyin uyum sağlaması ve hayatına normal bir şekilde devam edebilmesiyle sonuçlanan bu sürecin uzunluğu girilen ortama bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Romanda Sami Baran karakterinin; hem eski hayatından kalma travmalarıyla, hem de yeni hayatının ona sunmuş olduğu yeni ortamlar ve kültürel değerlerle öz kültüründen ve davranışlarından kendisini yavaş yavaş soyutlamaya başladığı ve sergilediği davranışlar sonucunda kendisiyle çatışmaya başladığı görülmektedir. Söylediği sözler veya aklından geçirdikleri Sami'nin iç çatışması nedeniyle anlamsızlaşmakta ve Sami'nin mantıksız

kuruntular oluşturmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda romanın bir noktasında Sami, sürekli bir rahatsızlığı olduğunu kanıtlamaya çalıştığı hastanenin doktorlarının bile kendisine zarar vermek istediklerini düşünmeye başlamıştır.

“Evden fırlayıp hastaneye koşmayı alışkanlık haline getirmişti. Her seferinde ayrı bir doktorla konuşurdu: ‘Safra kesemde taş var benim, batıyor. Hele yumurta yediğimde...Galiba prostat da...’ Doktorlar ağız birliği etmişcesine iri gözleri kaygı dolu bu genç ve çelimsiz çocuğu başlarından savarlardı. Birinde ‘Beni öldürmek istiyorsunuz’ diye bas bas bağırmıştı muayene odasında: ‘Du ska doda mig!’” (Livaneli, 17)

Aslında hastaneye kanıtlamaya çalıştığı bu fiziksel rahatsızlıklar Sami’de bulunmamaktadır. Sadece kendisiyle bu kadar i i olması ve kendisini dışarıya aamamasının sonucunda ağır bir bunalıma girmiştir. Psikolojik sorunlarının sonucu olarak da vücudunda acı hissetmeye başlamıştır. Sami’nin “hastalığını” bu kadar kanıtlamaya çalışması sadece anlamlandıramadığı bu rahatsız edici ruh haline bir bahane bulma isteğinin sonucu olarak nitelendirilebilir.

Sami’nin kimlik bunalımının en iyi gözlemlenebildiği durum panik ataklar yaşadığı zamanlardır. Özellikle bunun üstesinden gelme çabaları ve bunun sonucunda gösterdiği davranışlar durumu daha da karmaşık bir role sokmaktadır. Kendi benliğini kaybetmeye başladığından dolayı artık eskiden sahip olmadığı ve olacağını düşünmediği hareketler yapmaya başlamıştır.

“Bazen yüreği sıkışıp, dertop olup boğazına kadar yükseliyor ve nefes almasını engelleyecek bir yorgunluğa erişiyordu. Sanki bir an daha geçerse patlayacakmış gibi hissediyordu kendini, sanki bir yanardağ oturuyordu göğsüne. Atak geldiği zaman ne yapacağını bilemiyor ve eski Volvo’ya atlayıp bir an önce şehir dışına çıkmaktan ve o

insansız yollarda deli gibi gaza basmaktan başka bir ferahlama yolu bulamıyordu.”

(Livaneli, 13)

Seçtiği rahatlama yolları göz önüne alındığında Sami'nin canını hiçe sayarak külüstüre dönmüş bir arabada hız yapması, kendini artık tanıyamamasını ve kendini değersiz hissetmesini göstermektedir. Canını o kadar değersiz saymaktadır ki ne pahasına olursa olsun sadece içindeki acıyı ve duygusal çöküşlerini dindirmek için her şeyi yapmaya meyilli olduğu anlaşılabilir. Bu şekilde hız yaparken ağzından garip sesler ve hırlamalar çıkarması, arada bir ani bir şekilde frene basması ve kayması da kendini kötü hissetmesinin göstergeleridir. Çaresizliğinin getirdiği yalnızlık olgusu, zaten içinde bulunduğu bunalımı sırasında onu daha da kötü etkilemekte ve kendisini insanlardan iyice soyutlamasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda insanların onun hakkında ne düşündüğünü umursamamaya başladığı görülebilmektedir. Sami'nin bu sorunlar sonucunda ortaya çıkan bir başka yeni psikolojik sorunu ise meydanlardaki veya kaldırım taşlarındaki belirli şekillere veya renklere basarak yürümeye çalışmasıdır. Normalde çoğu insanın sadece eğlence için ve kısa süreli yaptığı bu davranış Sami'de büyük bir ciddiyet kazanmıştır. Sami'nin sergilediği bu davranış ve alışkanlıkların onda istemsizce ortaya çıktığı söylenebilir. Sami'nin beyni; kendi akıl sağlığını sağlıklı tutabilme amacıyla bu davranışlara yönelmesini sağlayıp, Sami'yi sorunlarından uzaklaştırmak, dikkatini dağıtmak ve başka şeylere odaklanmasını sağlamak için bu şekilde bir savunma mekanizması oluşturmaktadır. Aynı şekilde Sami, doğayı ve sokakları daha derinlemesine incelemeye başlamaktadır. İnsanların her gün gördüğü veya bastığı yerlere çok önem göstermeye başlamakta fakat bu durumdan pek de hoşnut olmamaktadır. Bu durumun da akıl sağlığını koruma amacıyla odaklanabildiği kadar farklı şeye odaklanmasının sonucu olduğu düşünülebilir.

“Yaşadıklarının ve uzun Kuzey yıllarının bir hediyesiydi bu garip huy. Yapmasa da olurdu ama böyle şeylerle oyalandığını düşünüyordu. Çünkü çok sıkıcıydı ortalık.

Bastığı yeri fark etmeden çiğneyip geçen insanlara büyük hayranlık duymaktaydı.”

(Livaneli, 15)

Sami'nin bilinci her ne kadar kendi akıl sağlığını korumasını sağlamaya çalışsa da Sami'nin halüsinasyonlar görmesini engelleyememiştir. Romanda bu durum, Sami'nin kapısına gelip evine girmek istediğini sandığı bir kedi olan Sirikit tarafından gözler önüne serilir. Sirikit'i evine aldığından beri onun hep gerçek olduğunu düşünen Sami, romanın sonunda Sirikit'i Clara'ya gösterdiğinde Clara'nın onu görmemesiyle onun gerçek olmadığını yeni anlayabilmiştir.

“Evime ilk geldiğinde radyonun üstünde kıvrılmış zalim gözleriyle bizi süzen Sirikit'i göstererek Clara'ya, 'Kediden korkma!' dedim. 'Sana saldırmaz.' Clara uzun uzun Sirikit'i gösterdiğim yere baktı ve sonra 'Hangi kedi?' diye garip bir soru sordu. 'İşte' dedim Sirikit'i göstererek. 'Radyonun üstünde.' 'Ama radyonun üstü boş' dedi Clara. 'Kedi falan göremiyorum ben orada.' Oysa Sirikit kocaman, lambalı radyonun üstünde zalim ve zarif bir kedi anıtı gibi durmaktaydı. Bunun üzerine geyiği hatırladım, gözlerimi yumdum, bana onca arkadaşlık eden can yoldaşım, öğretmenim, kahramanım Sirikit'in bir hayal ürününe dönüşmemesi için Tanrı'ya yalvardım. Gözlerimi açıp baktığımda radyonun üstü boştu, Sirikit yoktu.” (Livaneli, 194)

2.2. Bireyin Bireyle Çatışmasından Doğan Kimlik Bunalımı

Kimlik bunalımı her zaman bireysellikle ilgili olmayıp bazı durumlarda başka bireylerle yaşanan çatışmalar sonucu ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda kültür şoku, toplum ve sosyal normlar gibi kavramlar belirginleşmektedir. Kimlik bunalımının iki veya daha çok birey arasındaki çatışmadan doğması için bu bireyler arasında kültür, coğrafya, gelenek ve dil farkı olması gerekmektedir. Özellikle kültür şoku, yani farklı bir kültürel ortama geçiş sonucunda ortaya çıkan yönelim ve davranış bozukluğu, bireylerde kimlik bunalımı oluşmasını büyük

oranda etkileyebilmektedir. Yeni bir kültürel ortama giren bireyin, bulunduğu ortamdaki insanlarla uyum sağlayamayıp bir de üstüne onlarla anlaşamaması, yani çatışması sonucunda hem kendi aidiyetlerinin yoksunluğundan dolayı hem de etkileşime girdiği bu yeni ortamdaki geleneklere uyum sağlayamamasından kaynaklı kimlik bunalımı ortaya çıkmaktadır. Romanda Sami'nin bir başka bireyle çatışmasının en belirgin olarak gözlemlenebildiği durum Sami'nin kaldırıldığı hastanede travmasına sebep olan eski bakanla karşılaşmasıdır.

Sami'nin Stockholm'deki hastanede eski bakanla karşılaşması, içerisinde uzun süredir baskıladığı vatanının ve eski yaşantısının ona depreştirdiği hisleri açığa çıkarmaktadır. Sami'nin kimlik bunalımının belirginleşmeye başladığı zaman olarak bu karşılaşma gösterilebilir. Uzun süredir kendi ülkesiyle iç içe olan bir insanı görmemesi ve böyle bir insanla, hem de eski yaşantısının en büyük travma kaynağıyla, bir anda karşılaşması Sami'nin içerisinde bulunduğu olayların farkına varmasına neden olmaktadır. Bu karşılaşmadan önce Sami, hayatını sanki bir hayal dünyasındaymiş gibi gelişine, umursamaz ve amaçsızca yaşamaktadır. Kendisini tüm aidiyetlerinden soyutlamıştır. Benliğini ve kimliğini hiçbir yere bağlı hissetmeksizin hayatını sürdürmektedir, ancak bu karşılaşmayla birlikte kendisini bir boşluğa düşmüş gibi görmektedir. Bu karşılaşmayla sanki kendisini kültürler ve kimlikler arasında kaybolmuş gibi hissetmesi iyice güçlenmektedir. Normalde bakandan nefret eden ve ilk gördüğü anda ona karşı neredeyse saldırgan davranışlar sergilemeye bile hazır olan Sami, anadil ve kültür faktörleriyle beraber bakana duyduğu nefreti kaybetmezken içinde ona karşı ufak bir acıma duygusu belirlemektedir. Sami'nin bir başka bireyle çatışması sonucu içerisinde yaşadığı bu duygusal karmaşa olayların genişleyip diğer karakterlere de sıçramasına olanak tanımaktadır. Bu karşılaşmadan sonra Sami, birlikte yaşadığı diğer siyasi mülteci arkadaşlarından da güç alarak travmasına sebep olan yaşlı bakanı öldürmeyi planlamaktadır, fakat eski bakana karşı yeni yeni duymaya başladığı acıma duygusu ve sempati, onun bu düşünceden yavaş yavaş uzaklaşmasına neden olmaktadır. Yazarın bu konuları anlatırken

yoğun bir şekilde iç çözümleme tekniği kullandığı ve bu sayede Sami'nin iç dünyasını çıkarım yapmaya gerek duymaksızın doğrudan okuyucuya aktarmak istediği görülebilmektedir.

“Adam tam kapıdan çıkacağı sırada tehlikeli bir biçimde sendeledi. Dengesi bozulmuştu. Kapı pervazına kafasını vurmak üzereyken Sami atılıp kolundan tuttu adamı. Düşünmeden, kendiliğinden yaptığı bir hareketti bu ve yapar yapmaz da pişman olmuştu; ama artık yaşlı adamı kolundan kavramış durumdaydı.” (Livaneli, 59)

Bakanı öldürme konusunda bu kadar ikilemde kalan ve psikolojik yönden ağır bir bunalım geçiren Sami için bu kararı vermek çok zor olduğundan yazarın okuyucuya iki farklı son sunduğu görülmektedir. Bunlardan birinde Sami ve Clara eski bakanı öldürürken bir diğer sonda hayatını bağışlayıp kendi yaşantılarına geri dönmektedirler. Aslında okuyucuya iki farklı sonun sunulmasıyla bile bakanla çatışması yüzünden Sami'de ortaya çıkan karışıklık ve bunalımın çok güçlü olduğu görülebilmektedir. Bu durum o kadar derindir ki yazar bile seçimi okuyucuya bırakmaktadır. Sami'nin bu kararı verememesinin olası nedeni bunalım sürecindeyken bir parçasının eski hayatını bir şekilde geride bırakmayı istemesidir. Bunun sonucunda Sami'nin artık eski bakanın o kadar da kötü olmadığını düşünmeye başlamış olması olasıdır.

2.3. Bireyin Toplumla Çatışmasından Doğan Kimlik Bunalımı

Roman bağlamında genel olarak kimlik, aidiyet ve kimlik bunalımı kavramları ön plana çıkartılmakta olup çaresizlik, kin, intikam ve özlem kavramları diğer mülteci karakterlerin hepsiyle bağlantılı olarak, teker teker okuyuculara sunulmaktadır. Toplumsal çatışmadan doğan kimlik bunalımı durumunda insanda kendisini hem bulunduğu ortamda yabancı hissetme duygusu oluşurken, bir diğer yandan da özünde sahip olduğu aidiyetlerinden ve geleneklerinden soyutlamaya başladığı görülmektedir. Kimlik ögesini oluşturan temel unsurlardan biri olan ulus, özellikle romanda figürlerin davranışlarının, geleneklerinin ve düşünme biçimlerinin

yansıtılmasındaki temel etmen olarak gösterilebilir. Özellikle tüm mülteci karakterlerin kaldığı aynı evin içindeki tartışmaların çoğu davranış veya kültür farklılığından dolayı çıkmakta olup klasik bir Doğu-Batı çatışması açıkça gözlemlenebilmektedir. Bireyin toplumla çatışması romanda bu bağlamda gerçekleşmektedir.

Kendini soyutlama bakımından olaylar ele alındığında romanda Sami Baran adlı odak figürün bunun birebir örneği olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye’den ayrılıp İsveç’e geldiği andan itibaren yabancılik duygusuna sahip olan Sami, rahatsızlığını tren garından ilk adımını dışarıya attığı zaman belirtmektedir.

“Stockholm’e ayak bastığı ilk gün, ıslak, yapışkan ve soğuk havada, yağmur altında parlayan otomobiller ve iki yanından akan insanlar arasında, zaman ve mekân duygusunun değişmesini yaşamıştı. Şehir, onca reklam ışığı, neonlar, farlar ve sokak fenerleriyle bile, kapanık ve kasvetli geliyordu ona. Ne yapacağını bilemediği için, tekrar görkemli merkez garı binasına dönmüştü.” (Livaneli, 15)

Daha ilk anında böyle sözler sarf eden Sami için geçmişini ve aidiyetlerini bırakmak geçmişinde yaşadığı trajik olay nedeniyle ona biraz zor gelmektedir. Yine de geçmişindeki acıları unutmak için geleceğine katlanması gerektiğini bilen Sami, İsveç’teki yeni ve sade bir mülteci hayatına bu şekilde başlamaktadır. Sami’nin Türkiye’de geçirmiş olduğu büyük travmasından dolayı İsveç’e siyasi mülteci olarak gelmesinden bir süre sonra yaşamını sürdürmeye başladığı ve çok fazla farklı kültür barındıran bir evde kalan insanların çoğuyla çatışmaya başlaması Sami’nin kimlik bunalımının ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bunun farkında olan Sami, bu nedenle evdeki insanlarla arasına mesafe koymaktadır, fakat bu durum da yalnızlaşma sürecini hızlandırdığından durum iyice kötüleşmektedir. Sıkça tartışmalar yaşanan bu evde birçok farklı ülkeden insanın bulunması ve her birinin davranışlarının farklılığı, burada bulunan tüm mülteciler için bir kimlik bunalımının önünü açmaktadır.

Bu evdeki Türk, İranlı ve Faslıların davranışlarının İsveçlilerin ve İspanyolların davranışlarından farklı olması sonucunda sırf kültür farklılığından doğan bir yüz yıkama çatışması bile gerçekleşmektedir.

“Kristina lavaboyu tikiyor, içine su dolduruyor sonra bu suda yüzünü yıkıyordu. Türkler ise suyu musluktan sürekli akıtıyorlardı. Kristina bir gün Adil’e sinirlendi ve bu uygar ülkede hiç olmazsa yüzlerini yıkamayı öğrenmeleri gerektiğini söyledi. Ondan sonra kopan kavgada iki taraf da kendi yaptıklarının hijyen kurallarına daha uygun olduğunu savundular.” (Livaneli, 62)

Aynı evde yaşayan insanların her birinin sergilediği farklı kültürel özellikler ve sürekli devam eden çatışmalar sadece Sami’de değil, özellikle Şilili Clara, İsveçli Kristina ve Japon Yoriko gibi diğer figürlerde de kimlik bunalımının ortaya çıkmasına ortam hazırlamaktadır. Bu bağlamda kimlik çatışması ve kültür çatışması kavramları açığa çıkmaktadır. Aynı evde birçok farklı kültürden insanın yaşaması, evdeki her bir kişinin kendi kültürü kapsamında hayatını sürdürdüğü göz önüne alındığında, herkesin aynı gün içerisinde kendine göre normal olarak sergilediği davranışın bir diğeri tarafından çok başka bir şekilde yapıldığı ve hatta hiç yapılmadığı görülmektedir. Bu olay sonucunda evde yaşayan herkesin birbirinden etkilenmesiyle kimsenin kendisini bu ortamda rahat hissetmediği sonucuna varılmaktadır. Bunun dışında, yapıtta aynı evde yaşayan insanların çoğunda hırçınlaşma ve çabuk sinirlenme durumları gözlemlenebilmekte, tonlarında ve söyledikleri sözlerde daha yıpratıcı ve imalı söylemlere yer verdikleri görülebilmektedir. Bir süre sonra bu alışlagelmedik ortamda bulunan farklı kültürdeki insanlarda içlerinde baskıladıkları memleket özlemi ile buldukları durum birleşince bunalım başta olmak üzere psikolojik rahatsızlıklar gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kimlik bunalımı kavramı, ani ve uzun süreli alışlagelmedik kültür ortamlarında bulunmaya bağlı davranış ve aidiyet bozukluğu olarak nitelendirilebilmektedir.

Evde yaşanan bir başka çatışma konusu ise yemek kültürüdür. Yemek üzerinden çıkan toplumsal ve kültürel çatışmaların bile kimlik bunalımına etkisi bulunmaktadır.

“Sami sabah kahvaltısında zeytin ve peynir yerken İsveçli Göran zeytinin sabah yenilemeyeceğini, içkiyle beraber alınan bir “delikates” olduğunu söylemez mi? Sami kendi ülkesinde yetişen ve çocukluğundan beri hiçbir sabah kahvaltısında ihmal edildiğini görmediği zeytinin uğradığı bu hakaret karşısında çok kızmıştı.” (Livaneli, 61)

Evdeki insanların birbirlerinin yedikleri yemeklere bile karışmaları ve tepkilerini belirtmeleri, tepki gösterilen kişide bir şaşkınlık duygusu yaratarak karşıdaki insana karşı doğal olarak bir savunma mekanizması göstermesine yol açmaktadır. Sürekli devam eden bu çatışmalar sadece çatışan bireyleri değil de ortamda bulunan herkesi etkilediğinden, evdeki herkeste bir gerilme ve kimlik karmaşası yaşanmaktadır. Romanda bahsedilen bir diğer yemek tartışması ise İsveçli Kristina ve evdeki Türkler arasında gerçekleşmiştir. Bu tartışmanın zeytin tartışmasından farkı ise artık bireylerin birbirlerine daha sert çıkışlar yapmaları ve kişiden ziyade ulusları suçlamaya kadar giden bir süreci başlatmalarınıdır.

“Türklerin hayvan beynini meze niyetine yemelerine çok kızıyor ve dünyada bundan daha büyük bir barbarlık olamayacağını söylüyordu. Türkler de ona İsveçlilerin yediği kan pudingini hatırlatıyor ve esas bunun barbarlık olduğunu haykırıyorlardı. İsveçli çocukların, adına blodpudding denilen donmuş kan yemesini akılları almıyordu ama Kristina da beyin yeme fikri karşısında hayrete düşüyordu.” (Livaneli, 62)

Bu tartışma sonucu karşı karşıya gelen her iki millet de kendi düşüncesini sonuna kadar savunsa da belirli bir karar üzerinde uzlaşamadıklarından, herkes kendi düşüncesini sürdürmeye devam etmektedir. Bunun sonucunda ise tartışmada yer alan her birey artık ev içerisinde karşıdaki insanların kendi fikirlerini onaylamadıklarını bildiklerinden rahat davranmamaktadırlar. Bu

rahatlığın bozulması ise evde durulan tüm süre boyunca bireyin kendisini rahatsız hissetmesini ve bu durumun da belli bir süre sonra kimlik bunalımına yol açabileceğini ortaya koymaktadır.

2.4. Irksal Ayrımcılıktan Doğan Kimlik Bunalımı

İrkçilik ve buna bağlı gelişen ayrımcılıklar tarih boyunca insanlar üzerinde ruhsal ve fiziksel etkiler bırakmıştır. Özellikle nedeni fark etmeksizin tüm göç durumlarında ayrımcılık her zaman en üst seviyede olmuştur. Yeni bir ülkeye veya kente gelen insanlar o bölgenin yerel halkı tarafından “yabancı” olarak nitelendirilmiş ve ikinci sınıf insan muamelesi görmüştür. Tarih boyunca böyle olduğu gibi pek bahsedilmese de günümüzde de bu durum çok belirgin bir şekilde yaşanmaktadır. Romanda Sami Baran başta olmak üzere Yoriko, Clara, Rıza ve Adil gibi figürler yapıt boyunca yoğun bir ayrımcılığa maruz kalmışlar ve halk tarafından dışlanmışlardır. Bu durum özellikle Sami ve Yoriko karakterlerini psikolojik olarak derinden etkilemiştir. Bu iki karakter de toplumun dayattığı normlar ve gelenekler çerçevesinde kendilerini yalnızlığa mahkûm etmişler ve buldukları kente dair hiçbir aidiyet duygusu hissedememişlerdir. Bu durum iki figür açısından farklı sonuçlara yol açmaktadır. Sami’de yoğun bir psikolojik kimlik bunalımı ve halüsinasyonlar yaşanırken Yoriko’da bu durum kendisini intihara sürüklemektedir.

Sami’nin yaşadığı çok kültürlü evde yine Sami ile benzer nedenlerle ülkelerinden ayrılıp İsveç’e yeni ve daha rahat bir yaşam için yerleşen mülteciler bulunmaktadır. Bu insanlar ya ülkelerindeki adalet sisteminin bozukluğundan, ya işledikleri ufak suçlardan, ya sevdiklerini kaybettiklerinden ya da ülkelerinde yaşayabilecekleri kadar maddi yeterliliklerinin olmamasından, bu seçeneği kendilerine uygun görmüşlerdir. Evde; Sami, Adil, Necla ve Nermin olmak üzere Türkler, Göran ve ev sahibi Kristina olmak üzere İsveçliler, İranlı Rıza, Uruguaylı Juan, Japon Yoriko, Şilili Clara, Faslı İbrahim ve İspanyol Garcia yaşamaktadır. Bütün bu farklı ülkelerden insanlar tek bir geniş evde yaşamaktadırlar ve farklı kültürlerin ortaya çıkardığı yabancılıklar nedeniyle insanlar kendilerini soyutlamaktadırlar. Yaşadıkları

ülke olan İsveç, diğer Avrupa ülkelerine ve dünya ülkelerine bakıldığında en çok mülteci kabul eden ülkelerden birisidir. Bu nedenle özellikle başkent Stockholm’de birçok siyasi mülteci bulunmaktadır. Ülke, mültecileri ilk almaya başladığı zamanlarda hepsine çok iyi davranıp el üstünde tutarken artık mülteci sayısının fazlaca artmasının sonucunda özellikle vatandaşlar, mültecilere karşı umursamaz ve ayrımcı tavırlar sergilemeye başlamışlardır. Bunu Sami ve diğer mülteci arkadaşları da deneyimlemişlerdir. *“Yardım istediği yaşlı bir kadın, eliyle, sinek kovar gibi kovmuştu onu.” (Livaneli, 16)*

Sami, sıcak insanlarıyla ve her alanda çeşitliliklerle dolu olan Anadolu kültüründen insanların ve havanın daha soğuk olduğu, her şeyin daha tekdüze olduğu bu İskandinav ülkesine geldiğinde yemek, insan, sosyal ilişkiler, gelenekler, davranış biçimleri ve hayatın işleyiş biçimi bakımından büyük bir kültür şoku yaşamaktadır. Birçok mültecinin bulunduğu bu ülkede Sami için var olan iş imkânları da İsveçli olmadığı için çok kısıtlıdır. Ülkenin vatandaşlarının bulabildiği üst düzey işlerin aksine Sami, sadece geceleri sokaklarda biriken çöpleri su püskürterek temizleyen bir kamyonu kullanmakta ve bu şekilde çok az bir maaşla geçimini sağlamaktadır.

“Gece şehir benimdi. Pislik bırakmayacaktım buralarda. Ters yollara giriyor, bomboş alanlarda koca arabayı dans eder gibi çeviriyordum. Gündüz kalabalığı içinde lüks otomobiller, telaşlı kalabalıklar, alışveriş merkezleri, pastaneler, lokantalar, bankalar, holdingler arasında herkes ezik ve yulgin dolaşırdı ama gece her yer benimdi. İstedğim her yere su fıskırtabilirdim.” (Livaneli, 149)

İşini yapmaya gece vakti çıkması Sami’nin insanlarla sosyalleşmesini engellemekte ve onu bunalıma sürükleyen yalnızlığını derinleştirmektedir. Aynı zamanda bu işi geceleyin yapması onun gün boyu yorgun hissetmesine neden olmaktadır.

Bu faktörler dışında mültecilerin, İsveçlilerin gözünde karakterlerinden ve kişilik özelliklerinden bağımsız bir şekilde sadece uluslarına göre yargılanmalarına yapıtta çokça değinilmiştir.

“Bülent’in söylediği gibi insan Türk olduğunu sadece Türkiye’de iken anlamıyor ve kendisini diğer insanlar gibi hissediyordu. Farklılıkları, birey özellikleri olan bir insan. Ancak yurtdışına çıktığı zaman anlıyordu ki Batı’nın gözünde iyi Türk - kötü Türk ayrımı bile yoktur, sadece Türk vardır. Öylesine baskın bir damgadır ki bu, bütün kişisel özelliklerinin üstüne çıkar, onları boğar, kişiliğini öldürür.” (Livaneli, 177)

Ulus belirten kavramlar günümüzde de genelde olumsuz yargı içermekte ve bahsi geçen aidiyete sahip bir insanın kişisel özelliklerini tamamen göz ardı etmektedir. Bu durum yurtdışında yaşayan ve zaten pek de iyi bir hayata sahip olmayan bir mülteci için kendini öne çıkarma şansını yok etmekle birlikte toplumdan dışlanmasına ve yalnızlaşmasına neden olur.

3. SONUÇ

Bu tez, “Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm” adlı eserle ilgili yeterli çalışmanın bulunamaması üzerine kaleme alınmış olsa da içerisinde barındırdığı kimlik kavramı ve bununla bağlantılı olarak geniş bir yelpazede sunulan kimlik bunalımı, baskın kimlik ve ayrımcılık gibi alt kavramlarla ilgili incelemeler içermektedir. Kimlik bunalımının birçok farklı kaynağı olabileceğinden bu kavram; bireyin bireyle çatışması, bireyin bireyle çatışması, bireyin toplumla çatışması ve irksal ayrımcılık olmak üzere dört başlık üzerinden incelenmiştir. Kimlik bunalımı incelenmek istendiğinde hem romanda hem de gerçek hayatta sadece bu durumun olumsuz yönlerine odaklanılmıştır. Kimlik bunalımı her ne kadar olumsuz bir olgu olmasına ve bireyi çöküntüye bile sürükleyebilecek güce sahip olmasına rağmen üstesinden geldiğinde kişinin kendi hayat amacını bulmasında, kendisini tanımada, sorun çözme kabiliyetini geliştirmesinde ve sosyal farkındalığının oluşmasında büyük avantaj sağlamaktadır.

Bu romandan, kimlik bunalımının ve yabancı kültürlerle ani etkileşimlerin bireyler üzerinde ortaya çıkardığı etkilerin bireylerin psikolojik ve sosyal yönden sağlıklarını olumsuz bir biçimde etkilediği sonucu çıkarılabilir. Aynı zamanda yapıtta her ne kadar kimliği kaybetmenin ve insanları tekdüze hale getirmenin olumsuz bir durum olduğu yakınılsa da yapıtın sonunda ironik bir şekilde Sami ve Clara'nın hayatının tekdüzeliğe yöneldiği görülmektedir. Bu nedenle hayatta yakınılan ve can sıkıntısı yaratan durumların aslında hayatın gerçekleri olduğu ve bunlarla yüzleşmeden mutluluğun elde edilemeyeceği savunulabilir. Roman boyunca kullanılan kısa cümlelerin ve açıklamaların mültecilerin basit hayatını simgelediği düşünülebilir. Bu bağlamda bol miktarda kullanılan diyalog ve iç çözümleme teknikleri mültecilerin duygu durumunu açık bir biçimde anlatmaktadır. Yazarın romana iki farklı sonuç eklemesi ve okuyucuya seçim şansı vermesi, yazar ve okur arasındaki etkileşimi gösterir. Yapılan incelemeler sonucunda kimlik kavramı ve alt kavramları yazar tarafından birçok anlatım tekniğine dayandırılarak ve sözcüklere gizli anlamlar yerleştirilerek okuyucunun romandaki akışı rahat bir şekilde anlamlandırabilmesine ve kendisine göre yorumlayabilmesine olanak sağladığı sonucuna varılmıştır.

4. KAYNAKÇA

Aşkın, Muhittin. (2010). “KİMLİK VE GİYDİRİLMİŞ KİMLİKLER”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2), s:213-220.

“Güncel Türkçe Sözlük”. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, <https://sozluk.gov.tr/?kimlik=>.

Livaneli, Zülfü. (2019). *Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm*. 100. Baskı, Doğan Kitap, 2019, İstanbul.

Şentürk, Rıdvan. (2018). “Küresel Kimlik Bunalımı”. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, Sayı:30 – MEDYA ve DEMOKRASİ, s:181-216

Tilbe, Ali. & Tilbe, Fethiye. (2019). “Zülfü Livaneli’nin Bir Kedi, Bir Adam, Bir Ölüm Adlı Göç Romanı: Çatışma ve Kültür(süz)leşme Yaklaşımı”. Editör Ali Tilbe, Tuncay Bilecen, Efnan Dervişoğlu. *Göç, Kültür ve Yazın*. Transnational Press London. Londra. 2019. s: 118-154.